

פרשת ראה: כמה זמן יש להמתין בין אכילת בשר לבין אכילת חלב

פתיחה

בפרשת השבוע (יד, כא) כותבת התורה, שאסור לבשל גדי בחלב אימו - פסוק שנכתב שלוש פעמים בתורה. חז"ל במסכת חולין (קטו ע"ב) למדו מחזרה זו שלושה איסורים: איסור **לבשל** בשר בחלב. איסור **לאכול** בשר בחלב שהתבשלו יחד. איסור **להינות** מבשר זה (לתת לכלב וכדומה). נחלקו הראשונים כיצד למנות את האיסורים:

א. **הרס"ג** (מלקות נח) מנה רק את הלאו של בישול בשר וחלב, שהוא האיסור המרכזי ממנו נובעים שאר האיסורים. ב. **הרשב"ץ** (זוהר הרקיע קצה - קצז) מנה שלושה לאוין שונים, אחד לאכילה, אחד לבישול ואחד להנאה. ג. **הרמב"ם** בגישה אמצעית (קפו - קפז), מנה את איסור האכילה ואיסור הבישול. איסור הנאה מבשר וחלב לשיטתו, כלול באיסור אכילה (שגם היא סוג של הנאה), ובלשונו:

"והמצווה הקפ"ו היא שהזהירנו מבשל בשר בחלב והוא אמרו יתעלה לא תבשל גדי בחלב אמו. ומי שבשלו לוקה ואף על פי שלא אכלו כמו שהתבאר במקומות מן התלמוד (מכות כא ב חולין קיד א): **והמצווה הקפ"ז** היא שהזהירנו מאכול בשר בחלב והוא אמרו גם כן לא תבשל גדי בחלב אמו פעם שניה. רוצה בו איסור אכילה."

כל האיסורים שהוזכרו לעיל, מתייחסים לאכילת בשר בהמה בחלב האסורה מדאורייתא, ואילו אכילת עוף בחלב נאסרה רק מדרבנן (ועיין בב"ח י"ד פז). גם הצורך להמתין בין אכילת בשר לחלב הוא מדרבנן, ובנושא זה נעסוק הפעם ובעיקר במחלוקת הפוסקים כמה זמן יש להמתין בין אכילתם. כמו כן נעסוק בשאלה, האם יש להמתין גם בין אכילת חלב לבשר.

המתנה בין בשר לחלב

כמה זמן יש להמתין בין אכילת בשר לחלב? בעניין זה נחלקו הראשונים בעקבות גמרות סותרות:

מצד אחד הגמרא במסכת חולין (קה ע"א) מביאה את דבריו של מר עוקבא, שאמר על עצמו שהוא גרוע מאביו ('חומץ בן יין'), מכיוון שאביו לאחר שהיה אוכל בשר היה מחכה עשרים וארבע שעות בשביל לאכול חלב, ואילו הוא כבר בסעודה הבאה (שאת זמנה נראה בהמשך) אוכל חלב - משמע מכאן שיש להמתין זמן של לפחות סעודה בין אכילת בשר לחלב.

מצד שני הגמרא בעמוד הקודם (קד ע"ב) כותבת, שבשר עוף וגבינה נאכלים 'באפיקורן', דהיינו מיד אחד אחרי השני - משמע שאין צורך להמתין כלל בין אכילתם, ובניגוד לגמרא הקודמת שיש להמתין זמן סעודה.

מחלוקת הראשונים

נחלקו הראשונים כיצד ליישב את הסתירה:

א. **רבינו תם ובעל הלכות גדולות** (קד ע"ב ד"ה עוף וגבינה) תירצו, שאם אדם אכל בשר ולא קינח את ידיו ולא שטף את פיו, עליו לחכות שיעור של סעודה בין האכילות, ועל כך דיבר מר עוקבא. לעומת זאת כאשר אדם מקנח את ידיו משאריות הבשר ושטף את פיו, מותר לו לאכול בשר ואז חלב אפילו באותה סעודה, ועל כך דיברה הגמרא שמתירה לאכול בשר וחלב באפיקורן.

ב. **הרי"ף** (לז ע"ב בדה"ר) ו**הרמב"ם** (מאכלות אסורות ט, כח) חלקו ופירשו, שהעיקר כדברי הגמרא הכותבת בשם מר עוקבא שיש להמתין זמן של סעודה בין אכילת בשר לחלב. את דברי הגמרא הכותבת שמותר לאכול עוף וחלב באפיקורן תירצו, שכוונתה לומר שמותר לאכול גבינה ואז בשר, ולא בשר ואחרי זה גבינה (וכפי שנראה בהרחבה להלן). ובלשון הרמב"ם:

"מי שאכל בשר, בין בשר בהמה בין בשר עוף, לא יאכל אחריו חלב עד שיהיה ביניהן כדי שיעור סעודה אחרת, והוא כמו שש שעות מפני הבשר של בין השיניים שאינו סר בקינוח, מי שאכל גבינה או חלב תחלה מותר לאכול אחריו בשר מיד וצריך שידיח ידיו ויקנח פיו בין הגבינה ובין הבשר."

ג. **הרמב"ן** (קד ע"ב ד"ה עוף) ו**הור"ן** (לז ע"א בדה"ר) בדעה שלישית, חילקו בין אכילת בשר בחלב לאכילת עוף בחלב. כאשר מר עוקבא אמר שצריך לחכות שיעור אכילת סעודה בין אכילת בשר לחלב, כוונתו לאכילת בשר בהמה שנאסר מהתורה, ומשום כך החמירו בו. לעומת זאת כאשר אדם אוכל בשר עוף שאסור לאוכלו עם חלב רק מדרבנן, התירו לאוכלו באותה סעודה.

להלכה

בפסק ההלכה נחלקו השולחן ערוך והרמ"א:

א. **השולחן ערוך** (יו"ד פט, א) פסק להלכה כדעת הרמב"ם, שצריך לחכות זמן סעודה בין אכילת בשר לאכילת חלב, וכאשר הגמרא כותבת שמותר לאכול בשר וחלב באותה סעודה כוונתה לאכילת חלב ואז בשר. כמה הוא זמן סעודה שיש להמתין? השולחן ערוך כתב בעקבותיהם שמדובר בשש שעות, וכן כתבו **הש"ך** (ס"ק נ), **המהרש"ל** (שם) ורבים נוספים שראוי להחמיר (ועיין הערה¹).

ב. **הרמ"א** (שם) חלק ופסק מעיקר הדין כדעת רבינו תם, שאם אדם מקנח את ידיו ופיו, ומפנה את הכלים של הסעודה הקודמת - מותר לו לאכול מיד חלב, למרות שעבר זמן מועט. עוד הוסיף, שבמקומו נוהגים להחמיר ולשמור שעה בין בשר לחלב (וכך אכן נוהגים יוצאי הולנד), וטוב עוד יותר לשמור שש שעות בין בשר לחלב וכדעת הרמב"ם והשולחן ערוך, ובלשונו:

"ויש אומרים דאין צריכין להמתין שש שעות, רק מיד אם סלק וברך ברכת המזון, מותר על ידי קנוח והדחה. והמנהג הפשוט במדינות אלו, להמתין אחר אכילת הבשר שעה אחת, ואוכלין אחר כך גבינה. מיהו צריכים לברך גם כן ברכת המזון אחר הבשר, ויש מדקדקים להמתין שש שעות אחר אכילת בשר לגבינה, וכן נכון לעשות."

¹ יש נוהגים לשמור חמש שעות וקצת. מנהג זה נובע מדברי הרמב"ם שכתב שצריך לשמור כשש שעות, משמע שלא מדובר בשש שעות שלימות. כמו כן **הרב רבינוביץ'** (שיח נחום ס' מו) כתב, שמכיוון שפעם לא היו שעונים, בהכרח שאין הכוונה לשעות מדויקות, ומספיק לשמור חמש שעות וקצת. אמנם השולחן ערוך כתב בהלכותיו שש שעות, ולא כשש שעות כרמב"ם, מכל מקום העושה כך יש לו על מי לסמוך.

ג. מנהג נוסף שמביא **הדרכי תשובה** (שם, א) בשם הספר **מזמור לדוד**, הוא לחכות שלוש שעות בין אכילת בשר לחלב, וכן נוהגים חלק מיוצאי אשכנז. הסברא למנהג זה ככל הנראה, שבחורף הזמן בין ארוחת הבוקר לצהריים קצר (שלוש שעות), לכן יש לשמור את אותו הזמן, וכפי שראינו לעיל בדברי מר עוקבא, שיש להמתין שיעור סעודה.

מקרים חריגים

על אף שכפי שראינו יש לשמור מספר שעות בין בשר וחלב, לאור העובדה שכל דין הרחקה בין בשר לחלב מדרבנן, ישנם מקרים חריגים בהם כתבו הפוסקים שאין צורך להמתין את מלא השעות:

קטן: כפי שראינו בעבר (סוכות שנה א') אסור להאכיל קטן איסורים, כך שאין היתר לערבב בשר וחלב ולתת לתינוק לאכול. מכל מקום, נתינת חלב אחרי בשר לתינוק אינה נחשבת האכלה באיסור, ולכן אין צורך לתת לתינוק להמתין בין בשר לחלב. כאשר הילד גדל יש להרגילו להמתין, וככל שמתקרב לגיל בר מצווה עליו לשמור זמן נוסף עד שבבר מצווה יגיע למספר השעות הרצוי.

חולה: כאשר מדובר בחולה שנפל למשכב או יולדת שעדיין מרגישה חלשה מהלידה, כתבו **החתם סופר** (סי' עג), **החכמת אדם** (כלל מ, יג) **והבן איש חי** (שלח לך יא), שניתן להקל כדעת הרמ"א שראינו לעיל, ולשמור שעה אחת בלבד, וככל איסורי דרבנן שניתן להקל בהם בשעת הדחק וחולי.

ספק: נחלקו האחרונים במקרה בו יש ספק אם עבר הזמן: בספר **יד יהודה** (שם, א) נקט, שמכיוון שמדובר בדבר שיש לו מתירים (כלומר שיהיה מצב בו יהיה מותר לאכול חלב בלי פקפוק, ולא רק מספק), יש לחכות שיעבור הזמן בוודאות. רוב הפוסקים וביניהם **השו"ת ומה"ש** חלקו וסברו שבמקרה מעין זה לא נוקטים את דין 'דבר שיש לו מתירים', לכן יהיה מותר לאכול חלב.

חלב בבשר

עד כה עסקנו במקרים בהם אדם אוכל בשר או עוף ולאחר מכן רוצה לאכול חלב, נחלקו הפוסקים במקרה הפוך - האם מותר בכל עניין לאכול בשר לאחר חלב:

א. מדברי הגמרא במסכת חולין (קד"ב ע"ב) עולה, שאין איסור לאכול חלב ואחרי זה בשר. הגמרא כותבת שבשביל לאכול בשר מיד אחרי גבינה יש מספר תנאים, כמו לאכול מאכל שונה בינתיים ולנקות את הידיים - מכאן מוכח שאין בעיה עקרונית לאכול בשר לאחר חלב, וכן פסק **השולחן ערוך** (יו"ד פט, ב).

בטעם הדבר שיש חילוק בין אכילת בשר ואז חלב לאכילת חלב ואז בשר כתב **רש"י** (קה"ק ע"א ד"ה אסור), שהבשר משאיר שומן על השיניים, מה שאין כן גבינה. **הרמב"ם** (מאכלות אסורות ט, כח) בכיוון מעט שונה כתב, שהבשר נשאר תקוע בין השיניים מה שאין כן בגבינה. ובלשון **הרב עובדיה** (יביע אומר יו"ד ו, ז):

"מסקנא דדינא שמעיקר הדין מותר לאכול בשר אחר גבינה, לאחר שיקנח פיו בפת וכיוצא בו, וידיח פיו במשקים, ויטול ידיו, או ינקה אותם היטב. ומי שנהג להחמיר על עצמו שלא לאכול בשר אחר גבינה אלא כעבור שעה או יותר, ויש לו צורך לבטל מנהגו, יעשה התרה על שלא אמר מתחלה שהוא נוהג כן בלי נדר, ואז יהיה מותר לו²."

ב. בעקבות דברי הגמרא, גם **המהר"ם מרוטנבורג** (תרטו) בתחילה סבר שאין צורך לחכות בין חלב לבשר (ואדרבה המחמיר בדבר זה נחשב כמין, מכיוון שפוסק נגד דברי הגמרא), אך לאחר שפעם אחת מצא גבינה בין שיניו גזר, שכאשר אדם אוכל גבינה קשה ששהתה ששה חודשים עליו להמתין בין אכילתה לאכילת בשר שש שעות, וכך פסק **הרמ"א** (שו"ע שם) שהוסיף שהמקל יש לו על מי לסמוך. מדוע יש מקום להחמיר דווקא בגבינה קשה? הסיבה לכך קשורה בטעם האיסור שראינו לעיל. מכיוון שטעם האיסור הוא החשש שמא יידבק בין השיניים וכדומה, כאשר מדובר בחלב או בגבינה רכה, אין חשש שכך יקרה. לעומת זאת בגבינה קשה קיימת שמנונית, לכן יש מקום להחמיר בה.

גם **הבן איש חי** (שלח לך, יד) כדרכו בפסיקה החמיר כשיטת הרמ"א ואף יותר. הוא כתב, שלא רק בגבינה ששהתה דווקא ששה חודשים יש להחמיר, אלא כל חודש מחייב שעה אחת המתנה. כלומר, אם הגבינה שהתה חודש, יש להמתין שעה לאחר אכילתה, חודשיים - שעתיים, עד ששה חודשים שיש להמתין שש שעות, ובלשונו:

"כל זה שכתבנו באוכל חלב קודם הבשר, אבל באוכל גבינה אף על גב דמן שורת הדין סגי בקינוח והדחה כדי לאכול הבשר מייד, מכל מקום כבר נהגו לשהות זמן ביניהם, ופה עירנו בגדאד אנחנו מורין כך, אם היא גבינה קשה שעבר עליה ששה חודשים או יותר, שוהין ששה שעות, ואם לא עברו עליה ששה חודשים, ממתין שעה אחת לכל חודש אחד."

ג. גישה שלישית, שחלק מהפוסקים בעקבות כך נקטו שיש להמתין אחרי אכילת חלב (כל שהוא, ולא דווקא גבינה) שיעור של סעודה (ויש אומרים רק שעה), היא דעת **הזוהר**. בזוהר כתוב, שהחלב מסמל את החסד והבשר את הדין, ואין לערבב ביניהם. כך שהחוששים לדעת הזוהר עליהם להמתין בין אכילת מוצרי חלב לאכילת בשר.

אמנם, מעבר לעובדה שדברי הזוהר הם רק חומרא, ומעיקר הדין מותר לאכול בשר לאחר גבינה וכדברי הגמרא, יש שגם צמצמו את דבריו. **הפרי חדש** כתב שחומרת הזוהר מתייחסת רק לאדם שרוצה לאכול בשר בהמה אחר גבינה, ולא למי שרוצה לאכול עוף. כמו כן **הש"ך** כתב, שהזוהר אסר רק כאשר מדובר באותה סעודה ממש, אבל בסעודה אחרת - מותר גם אם עבר זמן מועט.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו³...

² השלכה לטעמי האיסור מופיעה בדברי **הרב משה פיינשטיין** (אגרות משה יו"ד ב, כו) שכתב, שאדם האוכל כדור ויטמינים שיש בו חתיכות בשר לא צריך לחכות שש שעות שבביל לאכול חלב לאחר אכילתו. מכיוון שגם לא נשאר בשר בין השיניים, לכן אין איסור לדעת **הרמב"ם**. וגם אין שממונית הנשארת מהבשר על השיניים, כך שאין איסור לדעת רש"י.

³ מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com